

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

ОЦІНКА СУДОВИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ ПРО ВИДАЧУ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ПРИПИСІВ СТОСОВНО КРИВДНИКІВ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

ГРУДЕНЬ 2020

ПРЯМУЄМО
РАЗОМ

ОРГАНІЗАЦІЯ
ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ
УКРАЇНА

Оцінка була проведена Структурою Організації Об'єднаних Націй з питань ґендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок – ООН Жінки в Україні в рамках Програми ООН із відновлення та розбудови миру, що виконується чотирма агенціями ООН: Програма розвитку ООН (ПРООН), Структура ООН з питань ґендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки), Фонд ООН у галузі народонаселення (ЮНФПА), Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО). Програму підтримують тринадцять міжнародних партнерів: Європейський Союз, Європейський інвестиційний банк та уряди Канади, Данії, Японії, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Польщі, США, Швеції, Швейцарії та Великої Британії.

Структура ООН Жінки провела цю оцінку в рамках проєкту «Підтримка ЄС для Сходу України – відновлення, зміцнення миру та урядування», що фінансується Європейським Союзом.

ООН Жінки є структурою ООН, яка була заснована з метою покращення реалізації політики ґендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок у всьому світі. На сьогодні ООН Жінки – світовий лідер в питаннях, що стосуються цієї проблематики.

ООН Жінки підтримує держави-члени ООН у встановленні світових стандартів для досягнення ґендерної рівності та співпрацює з представниками урядів та громадянського суспільства щодо розробки законів, стратегій, програм та послуг, необхідних для реалізації цих стандартів. Організація виступає за рівноправну участь жінок у всіх аспектах життя і зосереджується на п'яти пріоритетних цілях: зростання лідерства жінок та їхня активна участь у процесах розвитку; ліквідація насильства проти жінок; залучення жінок до всіх аспектів у процесах розбудови миру та безпеки; розширення можливостей жінок в економічній сфері; надання пріоритетного значення питанням ґендерної рівності в державному плануванні та бюджетуванні. Окрім того, ООН Жінки координує та підтримує систему роботи ООН у питаннях покращення ситуації з ґендерною рівністю.

Погляди, викладені в публікації, належать авторам і не обов'язково відображають позицію структури ООН Жінки, Організації Об'єднаних Націй чи будь-якої з її асоційованих організацій.

ОЦІНКА СУДОВИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ ПРО ВИДАЧУ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ПРИПИСІВ СТОСОВНО КРИВДНИКІВ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

РЕЗЮМЕ

1. МЕТА ОЦІНКИ	5
2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
3. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	7
4. АНАЛІЗ СУДОВИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ ПРО ВИДАЧУ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ПРИПИСІВ СТОСОВНО КРИВДНИКІВ	14
5. АНАЛІЗ СУДОВИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ ПРО ВИДАЧУ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ПРИПИСІВ СТОСОВНО КРИВДНИКІВ НА ТЕРИТОРІЇ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	18
6. АНАЛІЗ СУДОВИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ ПРО ВИДАЧУ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ПРИПИСІВ СТОСОВНО КРИВДНИКІВ НА ТЕРИТОРІЇ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	23
7. ВИСНОВКИ	27
8. РЕКОМЕНДАЦІЇ	29

1. МЕТА ОЦІНКИ

Рішення цивільних судів про захист від ґендерно зумовленого насильства, включаючи домашнє насильство, є найважливішим елементом реагування системи правосуддя на ґендерно зумовлене насильство. Система охоронних судових наказів призначена для створення гарантій для постраждалих¹ та їхніх дітей за наявності підвищеного ризику². При зверненні за захистом до суду постраждалі повинні стикатися з системою, укомплектованою компетентними фахівцями, у якій увага зосереджується на безпеці та доступності і яка є надійною в плані винесення і виконання судових наказів/рішень³.

Мета «Оцінки судових рішень у справах про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників, що вчиняють домашнє насильство» полягає у визначенні того, наскільки постраждалі від домашнього

насильства використовують механізми захисту від насильства шляхом звернення до суду в Україні, зокрема на території Донецької та Луганської областей (підконтрольних Уряду України), а також показник кількості заяв про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників, які суди задовольнили. Крім того, ця оцінка спрямована на виявлення невідповідності підстав національним та міжнародним стандартам, що стосуються захисту постраждалих від домашнього насильства та які використовуються для задоволення або відмови у задоволенні заяви про видачу обмежувального припису, що відображається в мотиваційній частині ухвалених рішень судів в Україні, а також для надання відповідних рекомендацій суб'єктам сектору юстиції для поліпшення нормативно-правової бази та узагальнення судової практики в цій галузі.

1. На національному рівні вживається термін «особа, яка постраждала від домашнього насильства, або постраждала особа», тоді як на міжнародному рівні вживається термін «жертва», який використовується замість «ті, хто вижив», оскільки показує процесуальне правове становище особи, яка страждає від ґендерного насильства. У Конвенції Ради Європи про запобігання та протидію насильству щодо жінок і домашньому насильству також використовується термін «жертва», оскільки він конкретно відноситься до злочинів, пов'язаних з насильством за ознакою статі.
2. Програма правосуддя по відношенню до жінок, які зазнали побиття, проведення оцінки найкращої практики в рамках системи обмежувальних приписів цивільних судів, 2012 рік
3. Там само.

2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленого завдання оцінка проводилася в декілька етапів, які передбачали:

- збір та огляд міжнародних стандартів у сфері захисту постраждалих від домашнього насильства та національної законодавчої бази щодо домашнього насильства і обмежувальних приписів стосовно кривдників;
- аналіз судових рішень у справах про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників, виданих українськими судами з часу набрання чинності Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та відповідних змін до законодавства про домашнє насильство, що вводять обмежувальні приписи стосовно кривдників (січень 2018 – липень 2020), включаючи загальну кількість рішень про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників, які були ухвалені в кожному регіоні, із зазначенням кількості задоволених та відхилених заяв, а також кількості заяв, поданих різними суб'єктами домашнього насильства (наприклад, інтимним партнером, батьком, дитиною тощо);
- поглиблений аналіз усіх рішень судів першої інстанції у справах про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників, що були ухвалені у Донецькій та Луганській областях у період з січня 2018 року по липень 2020 року щодо відмови та задоволення таких заяв, у тому числі з конкретним посиланням на докази, використані судом для мотивації рішень.

Аналіз судових рішень здійснювався шляхом відбору через пошукову систему Єдиний державний реєстр судових рішень⁴. Єдиний державний реєстр судових рішень – автоматизована система збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень. До Реєстру вносяться судові рішення Верховного Суду України, вищих спеціалізованих, апеляційних та місцевих судів – вироки, рішення, постанови, накази, ухвали, окремі ухвали (постанови) суду, що ухвалені (постановлені) судами у кримінальних, цивільних, господарських справах, у справах адміністративної юрисдикції, у справах про адміністративні правопорушення, крім судових рішень, які містять інформацію, що є державною таємницею. Судові рішення, внесені до Реєстру, є відкритими для безоплатного цілодобового доступу на офіційному вебпорталі судової влади України відповідно до Закону України «Про доступ до судових рішень»⁵.

Важливо зазначити, що аналіз судових рішень про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників обмежувався підставами, що відображаються в мотиваційній частині судових рішень про задоволення або відмову в задоволенні таких заяв.

4. <http://www.reyestr.court.gov.ua>

5. Закон «Про доступ до судових рішень» від 22.12.2005 №3262-IV., <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>

3. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Гендерно зумовлене насильство щодо жінок і дівчат є як причиною, так і наслідком гендерної нерівності. Воно впливає на жінок непропорційно, а отже є формою системної дискримінації жінок і дівчат, першопричиною якої є історично нерівні владні відносини між жінками та чоловіками. У Загальній рекомендації 19 Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок зазначається, що термін «дискримінація» охоплює гендерне насильство та визначає гендерне насильство як насильство, спрямоване проти жінки⁶ за ознакою її статі, або яке впливає на жінок непропорційно⁷.

У Декларації ООН про викорінювання насильства щодо жінок (Генеральна Асамблея ООН 1993) гендерне насильство визначається як *«будь-який акт гендерного насильства, що спричиняє або може призвести до фізичної, сексуальної чи психологічної шкоди або страждання жінок, включаючи погрози таких дій, примус чи самовільне позбавлення волі, як у публічному, так і в приватному житті»*⁸. Згідно з Конвенцією Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та

боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), яка була підписана, але ще не ратифікована Україною, до визначення гендерного насильства включені також економічна шкода та страждання⁹.

Гендерно зумовлене насильство включає різні форми насильства: домашнє насильство, зґвалтування, сексуальне насильство, сексуальні домагання, переслідування, торгівля людьми, примусова проституція, ранні шлюби, примусові аборти і примусова стерилізація, заподіяння каліцтва жіночим статевим органам. Протягом свого життя жінки можуть зазнавати різних форм гендерно зумовленого насильства. Водночас, ті жінки, які стикаються з множинними формами дискримінації¹⁰, є більш уразливими до насильства та його наслідків.

Принцип забезпечення належної сумлінності («due diligence»), що впливає з міжнародного права у галузі прав людини, чітко виражений у Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), ратифікованої Україною в 1981 році¹¹, передбачає, що держави-учасниці

6. Термін «жінки» використовується для позначення жінок будь-якого віку, включаючи дівчат віком до 18 років.

7. Загальна рекомендація №19 Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm>

8. Декларація ООН про викорінювання насильства щодо жінок Генеральної асамблеї ООН 48/104 від 20 грудня 1993 р., <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/violenceagainstwomen.aspx>

9. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (2011 р.), <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210>

10. Жінки, які належать до етнічних меншин, жінки з інвалідністю, працівниці секс-бізнесу, жінки старшого та молодшого віку, жінки з числа біженців, мігрантів та внутрішньо переміщених осіб, жінки з сільської місцевості, жінки, які перебувають в установах або місцях позбавлення волі, жінки, які постраждали внаслідок збройних конфліктів, жінки, які живуть з ВІЛ/СНІД, жінки зі спільноти ЛГБТ.

11. Ратифікація CEDAW Україною, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=183&Lang=EN

зобов'язані вжити конкретних заходів для захисту жінок від насильства, притягати винних до відповідальності за вчинення актів насильства та запобігати вчиненню актів насильства у майбутньому. Невиконання державою принципу належної сумлінності у тому, що стосується запобігання, розслідування та покарання за вчинення актів насильства щодо жінок, є порушенням його міжнародних зобов'язань. Європейський суд з прав людини посилався на стандарт належної сумлінності у своєму знаковому рішенні «Опуз проти Туреччини» [Opuz v. Turkey] (2009)¹².

Безпека потерпілих та відповідальність винуватців вчиненого ґендерного насильства лежить в основі ефективного реагування держави на насильство щодо жінок. Необхідно вжити комплексних заходів захисту для забезпечення безпеки та гідності потерпілих. Безпека потерпілого має бути центральною частиною будь-якого рішення, прийнятого судом у справі про ґендерне насильство.

Домашнє насильство – одна з найбільш поширених форм ґендерно зумовленого насильства. Згідно з опитуванням, яке було проведене ОБСЄ у 2019 році і стосувалося насильства щодо жінок в Україні, дві третини (67%) опитаних жінок зазначили, що починаючи з 15-річного віку вони переживали психологічне, фізичне або сексуальне насильство з боку партнера чи особи, яка не є партнером, і майже три з десяти жінок (28%), які мали попереднього партнера, заявляють, що зазнали фізичного та/або сексуального насильства з боку попереднього партнера, у порівнянні з 15% жінок, які зараз мають партнера, які кажуть, що пережили фізичне та/або сексуальне насильство з боку партнера, з яким перебувають у відносинах¹³.

Обмежувальні (заборонні) та охоронні приписи щодо осіб, які вчинили насильство за ґендерною ознакою, найчастіше застосовуються у випадках домашнього насильства, щоб забезпечити фізичну відстань між постраждалою та кривдником як ефективний захід для припинення насильства та його ескалації або уникнення його виникнення, а також

для забезпечення безпеки постраждалої особи. Згідно з Конвенцією Ради Європи про запобігання та протидію насильству щодо жінок та домашньому насильству *держави-учасниці зобов'язані забезпечити захист жертв*, застосовуючи, зокрема, термінові заборонні приписи (ст. 52) у ситуаціях безпосередньої загрози, наказавши винуватцю звільнити місце проживання постраждалої особи протягом достатнього періоду часу та заборонити кривднику в'їхати до місця проживання постраждалої або зв'язатися з нею, зокрема вказуючи, що заходи, вжиті відповідно до цієї статті, повинні надавати пріоритет безпеці постраждалої особи. У Пояснювальній доповіді до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами¹⁴ пояснюється, що термін «безпосередня загроза» полягає у будь-яких ситуації домашнього насильства, в яких шкода виявляється неминучою або вже матеріалізувалася і може трапитися знову.

Хоча термінові заборонні приписи видаються на короткий проміжок часу, відповідно до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (ст. 53) держави-учасниці зобов'язані також надавати і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами чітко визначає, що обмежувальні або захисні приписи повинні бути доступними для негайного захисту постраждалої особи та без надмірного фінансового або адміністративного тягаря, покладеного на постраждалу особу. Обмежувальні або захисні приписи слід видавати на певний період або до їхньої зміни або зняття, а за необхідності – видавати їх на основі *ex parte*, що має негайну дію. Наявність обмежувальних або захисних приписів не повинна бути зумовлена наявністю інших додаткових судових проваджень або на додаток до них, а також повинна бути дозволена до впровадження в наступних судових провадженнях. Крім того, держави-учасниці вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб за порушення обмежувальних приписів застосовувалися

12. Справа «Опуз проти Туреччини», <https://hudoc.echr.coe.int/tur#f{«itemid»:«001-92945»}>

13. Опитування ОБСЄ про насильство щодо жінок: звіт про результати в Україні, 2019 рік.

14. Рада Європи, Пояснювальна доповідь до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, 2011 р., <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000168008482e>

ефективні, пропорційні та переконливі кримінальні або інші юридичні санкції.

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами вводить зміну парадигми у реагуванні на домашнє насильство. Враховуючи несправедливу ситуацію, коли зазвичай постраждала особа та її діти змушені покинути свій дім, Конвенція перекладає цей тягар на кривдника, вводячи тимчасові заходи без контакту та виселення його з місця проживання постраждалої особи, навіть якщо місце проживання є спільним.

Видалення кривдника з місця проживання постраждалої особи не вимагає, щоб проживання було спільним для постраждалої особи та кривдника¹⁵. Водночас, не має значення, хто саме є власником або законним орендарем загального місця проживання¹⁶. Єдина вимога – це місце проживання постраждалої особи¹⁷. Аналогічним чином, для постраждалої особи не існує вимоги постійного проживання там, обмежувальні або захисні приписи повинні також поширюватися на тимчасове місце проживання постраждалої особи¹⁸. Заходи виселення, передбачені обмежувальними або захисними приписами, не торкаються майнових прав кривдника, але обмежують його доступ до власності на визначений час через небезпеку, яка може настати для постраждалої особи¹⁹. Не слід враховувати майнові або житлові права партнерів-кривдників у випадках безпосередньої небезпеки, оскільки майнові права особи, яка вчиняє насильство не можуть замінити права постраждалої особи на життя та фізичну та психічну цілісність²⁰.

Для приведення національного законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії ґендерно зумовленому насильству протягом 2018-2019 років були

ухвалені та набули чинності зміни до законодавства у цій сфері. Зокрема, у 2019 році набули чинності зміни щодо криміналізації домашнього насильства шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України. Відповідно до ст. 126-1 Кримінального кодексу України поведінка, яка характеризується як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Водночас у ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачена відповідальність за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення.

Замість Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» 2001 року²¹ Верховною Радою України в 2017 році було прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»²². У новому законі декларується нульова терпимість до домашнього насильства, визнається його соціальна

15. Рада Європи, Пояснювальна доповідь до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, 2011 р., <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000168008482e>

16. Там само.

17. Там само.

18. Там само.

19. Там само.

20. Рішення CEDAW Gökce and Yildirim v. Austria 2005, <https://opcedaw.files.wordpress.com/2012/01/yildirim-vaustria.pdf>

21. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text>

22. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

небезпека і вводиться норма щодо термінових заборонних приписів, що видаються поліцією, а також більш довгострокових – обмежувальних приписів, що видаються судами для забезпечення ефективного захисту постраждалих від домашнього насильства.

Відповідно до ст. 25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» терміновий заборонний припис – спеціальний захід протидії домашньому насильству, що виноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення. Терміновий заборонний припис може містити такі заходи:

- зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи;
- заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи;
- заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою.

Законом передбачено, що рішення про видачу термінового заборонного припису приймається з урахуванням того, що безпека постраждалої особи є пріоритетом. Ця вимога також застосовується до місця спільного проживання постраждалої особи та кривдника, незалежно від їхніх майнових прав на відповідне приміщення.

Терміновий заборонний припис виноситься за результатами оцінки ризиків та за ініціативи постраждалої особи або ж за власної ініціативи працівника/працівниці уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України. У разі виявлення безпосередньої небезпеки для життя або здоров'я постраждалої особи правоохоронець видає терміновий заборонний припис. Терміновий заборонний припис видається терміном до 10 днів.

Обмежувальні приписи стосовно кривдників – це довгострокові спеціальні заходи, що видаються у судовому порядку на строк до 6 місяців. Відповідно до ст. 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» обмежувальний

припис – це встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи.

Обмежувальний припис видається судом та може містити один чи декілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків:

- заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою;
- усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи;
- обмеження спілкування з постраждалою дитиною;
- заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою;
- заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею;
- заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

Обмежувальний припис може бути виданий судом на строк від 1 до 6 місяців, з можливістю продовження його дії ще на півроку, шляхом подання нової заяви до суду.

Порядок розгляду справ про видачу обмежувального припису врегульовано 13 главою Цивільного процесуального кодексу України²³. Зокрема, Цивільний процесуальний кодекс України передбачає, що заява про видачу обмежувального припису стосовно кривдника не залежить від адміністративного правопорушення або кримінального провадження. У той же час, заяву може бути подано до суду за місцем проживання (постійного чи тимчасового) або перебування постраждалої особи. Заява

23. Цивільний процесуальний кодекс України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n9726>

про видачу обмежувального припису також повинна містити опис обставин справи із зазначенням необхідності накладання запобіжного заходу проти кривдника для забезпечення безпеки постраждалої особи та доказів, що підтверджують їх, якщо такі є. Якщо постраждала особа не може надати жодних доказів, є можливість подати до суду клопотання про їх витребування.

Суд розглядає справу про видачу обмежувального припису не пізніше 72 годин після надходження заяви про видачу обмежувального припису до суду. Окрім того, важливим аспектом є те, що відсутність заінтересованої особи (кривдника), при умові його належного повідомлення про час та місце судового засідання, не є перепорою для ухвалення рішення суду по суті справи.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» передбачає в ст. 26, що у разі порушення кримінального провадження у зв'язку з вчиненням домашнього насильства перелік заходів щодо тимчасового обмеження прав або покладення обов'язків на особу, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, або визнана винною у його вчиненні, а також порядок застосування таких заходів визначаються Кримінальним кодексом України та Кримінальним процесуальним кодексом України. Відповідно до п. 6 ст. 194 Кримінального процесуального кодексу України вказано, що інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством суд може застосувати до особи, яка підозрюється у вчиненні такого кримінального правопорушення, один або декілька таких обмежувальних заходів:

- заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;
- обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;
- заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати

у зв'язку із роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;

- заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;
- направлення для проходження лікування від алкогольної, наркотичної або іншої залежності, від хвороб, що становлять небезпеку для оточуючих, направлення для проходження програми для кривдників.

Важливо зазначити, що у вищезазначеному законодавстві про домашнє насильство законодавець використовує термін постійного або тимчасового місця перебування чи проживання, маючи на увазі заходи, що накладаються на кривдника в контексті вилучення з будинку постраждалої особи або коли йдеться про заборону входу або наближення на певну відстань до будинку постраждалої.

Стаття 2 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»²⁴ прямо передбачає, що реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути умовою реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією, законами чи міжнародними договорами України, або підставою для їх обмеження. Цей же закон визначає і в ст. 3 місце перебування як адміністративна одиниця, на території якої фізична особа проживає менше шести місяців на рік, а місце проживання як житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якій проживає особа, а також спеціалізовані соціальні установи, установи соціального обслуговування та соціального захисту, військові частини.

Отже, де-юре реєстрація місця перебування або місця проживання не включається у визначення цих термінів і не має значення у випадках домашнього насильства, зокрема при вирішенні питання про виселення кривдника із загального місця проживання, коли постраждала особа, хоча й проживає там, аде не має офіційної реєстрації за місцем свого перебування. Постраждала особа повинна

24. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», 11.12.2005 №1382-IV, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>

просто надати достатньо доказів, щоб довести, що вона живе у спільній оселі з кривдником більше або менше 6 місяців. Практика Верховного Суду також підтверджує це тлумачення у рішенні Верховного Суду України від 10 січня 2019 року щодо справи № 484/747/17²⁵ про спадщину, чітко вказуючи в мотивації рішення, що *«відсутність реєстрації місця проживання позивача за місцем проживання спадкодавця не може бути доказом того, що він не проживав зі спадкодавцем, оскільки сама по собі відсутність такої реєстрації згідно зі статтею 2 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» не є абсолютним підтвердженням обставин про те, що спадкоємець не проживав зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, якщо обставини, встановлені частиною третьою статті 1268 ЦК України, підтверджуються іншими належними і допустимими доказами, які були надані позивачем, та оцінені судом»*. Отже, фактичне постійне або тимчасове місце проживання/перебування постраждалої особи має враховуватися під час розгляду судами справ щодо видачі обмежувальних приписів стосовно кривдника.

3 вересня 2020 року Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) виніс перше в історії рішення у справі про домашнє насильство проти України, визнавши порушення статті 8 Європейської конвенції з прав людини (ЄСПЛ) – право на повагу до приватного та сімейного життя²⁶. Заявниця (пані Левчук) стверджувала, що уряд України не застосовував принцип належної сумлінності та не захистив її та її 4-річного сина від проявів насильства з боку її колишнього чоловіка. У 2016 році заявниця подала позов про виселення її колишнього чоловіка з квартири, наданої місцевою владою, посилаючись на положення ст. 116 Житлового кодексу України, оскільки на момент подання позову законодавство, що запроваджує обмежувальні заходи стосовно осіб, які вчиняють домашнє насильство, ще не було прийняте. У 2017 році суд першої інстанції прийняв рішення на користь заявниці, Апеляційний суд виніс рішення проти неї, а Верховний суд схвалив висновки Апеляційного суду. ЄСПЛ встановив, що український уряд не забезпечив ефективного

захисту від домашнього насильства заявниці, яка подала клопотання про виселення її колишнього чоловіка через систематичне домашнє насильство, що зачіпає здоров'я та добробут її та її дитини. ЄСПЛ зазначив, що національні судові органи не проводили всебічного аналізу ситуації та не оцінили ризик настання в майбутньому психологічного та фізичного насильства щодо заявниці та її дітей. Відповідь суду на позов заявниці про виселення її колишнього чоловіка не відповідала позитивному зобов'язанню держави забезпечити ефективний захист заявниці від домашнього насильства, що призвело до порушення статті 8 ЄСПЛ. Більше того, в рішенні ЄСПЛ зазначено, що у справах про домашнє насильство права кривдників не можуть замінювати права постраждалих від домашнього насильства, зокрема, право на фізичну та психічну цілісність.

Це знакове рішення ЄСПЛ щодо України ще раз доводить важливість принципу належної сумлінності держави у забезпеченні захисту постраждалих від домашнього насильства. Застосування таких ефективних інструментів, як обмежувальні приписи стосовно кривдників, є обов'язковими, оскільки вони дозволяють вилучити кривдника з дому постраждалої особи, негайно припинити насильство над такою особою та забезпечити її захист.

Водночас, Верховний Суд України виніс кілька рішень у справах про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників відповідно до міжнародних стандартів у цій сфері, конкретно пояснюючи в мотиваційній частині рішення, що *«Невжиття своєчасних обмежувальних заходів щодо кривдника може призвести в подальшому до завдання шкоди здоров'ю потерпілої від насильства у сім'ї»* та *«Під час вирішення питання про наявність підстав для видачі обмежувального припису суди мають установлювати, яким формам домашнього насильства піддавався заявник, та оцінювати ризики продовження у майбутньому домашнього насильства у будь-якому його прояві»*²⁷. Крім того, іншим рішенням

25. Рішення Верховного Суду України від 10 січня 2019 року по справі №484/747/17, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79161670>

26. Рішення Європейського суду з прав людини №17496/19 від 3.09.2020, Справа Левчук проти України, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-203931%22%5D%7D>

27. Постанова Верховного суду у справі 753/23624/18 від 27.11.2019 року, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86173759>

Верховний Суд надав чітку аргументацію щодо тимчасового обмеження майнових прав кривдника: «...тимчасове обмеження права власності кривдника з метою забезпечення безпеки постраждалої особи шляхом установлення судом обмежувального припису у порядку, визначеному Законом № 2229-VIII, є легітимним заходом утручання у права та свободи

особи. При вирішенні питання щодо застосування такого заходу суд на підставі встановлених обставин справи та оцінки факторів небезпеки (ризиків) щодо вчинення домашнього насильства має оцінити пропорційність втручання у права і свободи особи, ураховуючи, що ці заходи пов'язані з протиправною поведінкою такої особи»²⁸.

28. Постанова Верховного суду у справі 754/11171/19 від 28.04.2020, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89034240>

4. АНАЛІЗ СУДОВИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ ПРО ВИДАЧУ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ПРИПИСІВ СТОСОВНО КРИВДНИКІВ

Оцінка кількості та типу рішень судів у справах про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників, виданих судами різних інстанцій у період з січня 2018 року по липень 2020 року на всій території України, проводилася з використанням Єдиного державного реєстру судових рішень, який зберігає електронні копії судових рішень і дозволяє здійснювати агрегований пошук з використанням різних критеріїв (наприклад, юридична проблема, юрисдикція суду, інстанція суду).

Система цивільних судів в Україні складається з місцевих судів, апеляційних судів та Верховного Суду²⁹. Відповідно, місцеві суди функціонують у містах та районах і є судами першої інстанції. Вони мають загальну компетенцію та уповноважені розглядати цивільні, кримінальні та адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках, визначених процесуальним законом. Апеляційні суди діють в округах як апеляційні інстанції, а у випадках, спеціально визначених процесуальним законом, як суди першої інстанції, які розглядають або переглядають цивільні, кримінальні, господарські та адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення. Верховний суд є судом найвищого рівня в українській судовій системі, який діє як касаційний суд, а у випадках, визначених процесуальним законом, як суд першої або апеляційної інстанції.

Цивільний процесуальний кодекс України³⁰ закріплює класифікацію судових рішень за наступними видами: ухвали, рішення, постанови, судові накази.

Ухвала – письмове або усне судове рішення, яким вирішуються питання, пов'язані з процедурою розгляду справи, та інші процесуальні питання, а саме процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених Кодексом.

Рішення суду – підсумковий документ, який ухвалюється судами першої інстанції за результатами розгляду справи по суті.

Постанова – вид судового рішення, яким підсумовується перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку.

За період з січня 2018 року по липень 2020 року цивільні суди України винесли загалом 3076 рішень про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників, з них 2714 рішень були винесені місцевими судами першої інстанції, 314 – апеляційними судами та 48 – Верховним Судом. Водночас Єдиний державний реєстр судових рішень містить інформацію про 3076 судових рішень різного типу, у тому числі 1391 судових рішень, 1385 судових ухвал та 300 судових постанов.

29. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n83>

30. Цивільний процесуальний кодекс України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n7951>

Аналіз результатів розгляду справ щодо видачі обмежувальних приписів стосовно кривдників, показує, що із загальної кількості рішень 64,23% були повністю або частково задоволені, 36,8% повністю задоволені та 27,33% задоволені частково та у 35,69% було відмовлено у задоволенні заяви.

Слід зазначити, що заяву судом може бути залишено без розгляду за певних обставин, а саме:

- Заявник відмовився від поданої заяви;
- Заявником не були дотримані вимоги до форми та змісту заяви та не усунуті недоліки у встановлені терміни;
- Заявником було подано заяву після закінчення процесуальних термінів та не подано клопотання про їх продовження та не надано доказів про поважність причин пропуску таких строків, тощо.

Результати аналізу вказують на те, що із 1304 рішень, винесених судами першої інстанції, у 2019 році було винесено 664 рішення проти 276 рішень у 2018 році та 364 – за перші 6 місяців 2020 року.

РИСУНОК 1
Розподіл за видами судових рішень

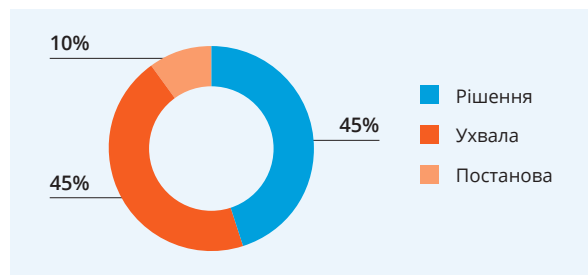

РИСУНОК 2
Розподіл рішень, прийнятих судами, за результатом рішення

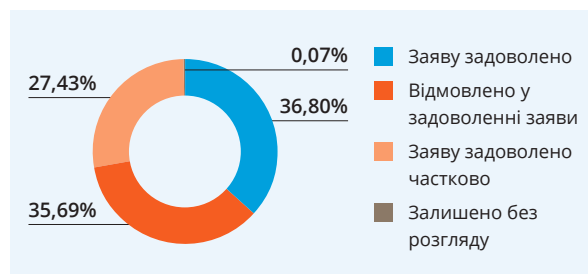

РИСУНОК 3
Розподіл рішень прийнятих судами в розрізі років (2018, 2019, 6 місяців 2020)

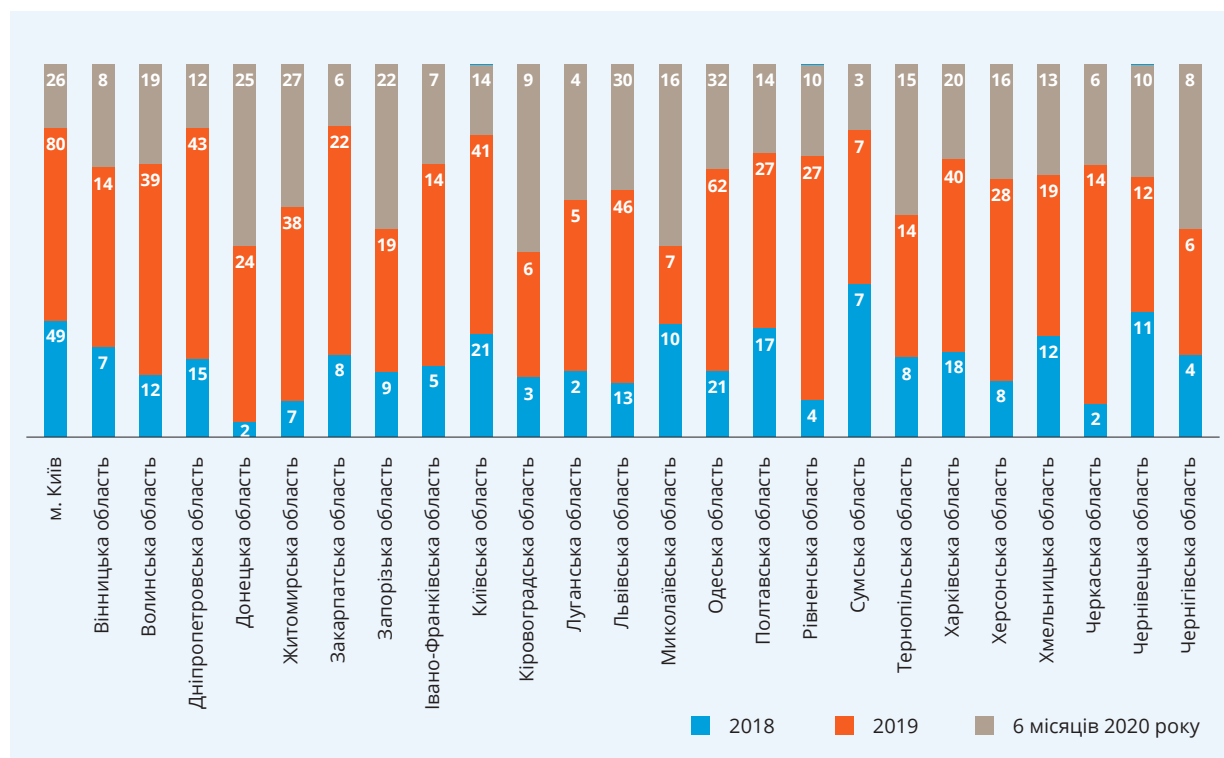
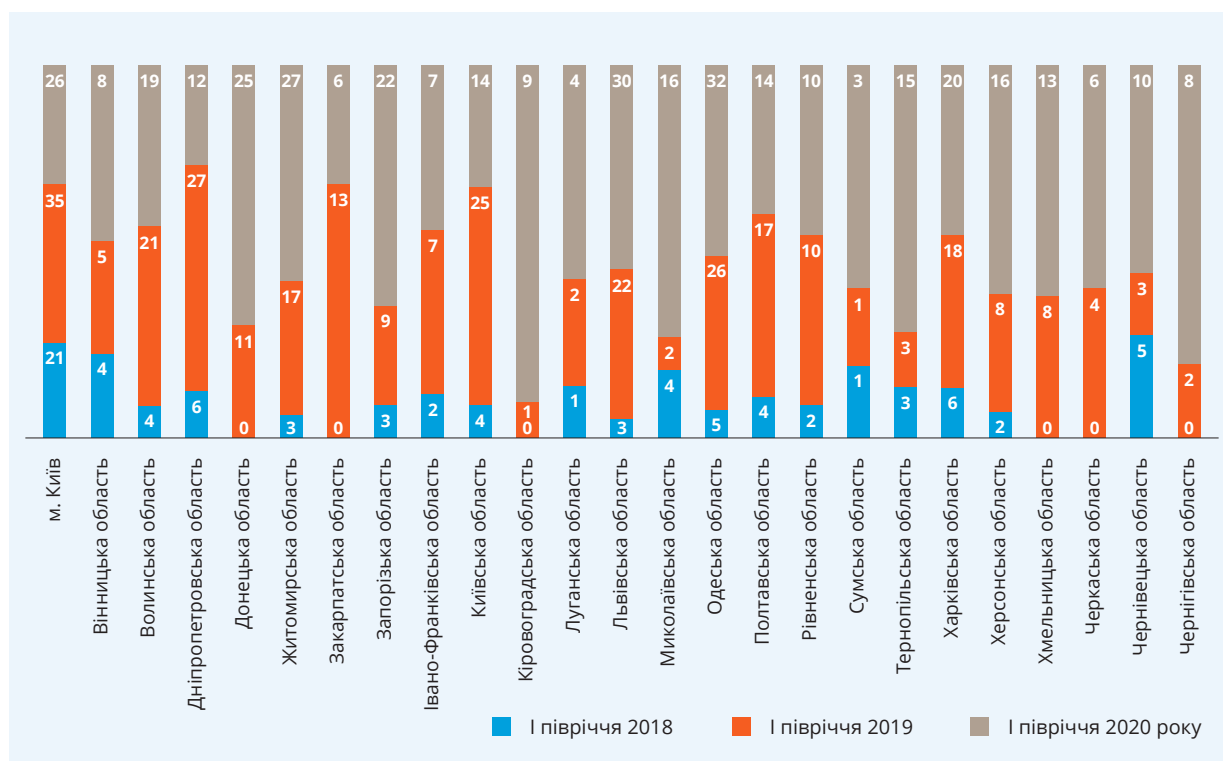

РИСУНОК 4

Розподіл рішень, прийнятих судами, у порівнянні за I півріччя 2018 року, I півріччя 2019 року, I півріччя 2020 року

З аналізу рішень, виданих судами за перші 6 місяців усіх трьох розглянутих років, можна зробити висновки, що спостерігається тенденція до зростання кількості рішень про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників, виданих судами першої інстанції протягом перших шести місяців 2020 року.

Таке збільшення кількості рішень, винесених судами першої інстанції за перші 6 місяців 2020 року, може бути спричинене кількома факторами, такими як підвищення обізнаності постраждалих від домашнього насильства про наявність обмежувальних приписів стосовно кривдників³¹, збільшення кількості випадків домашнього насильства, зокрема пов'язаних із запровадженням карантинних заходів, викликаних всесвітньою пандемією COVID-19³², а також внаслідок розбудови спроможності суб'єктів

сектору юстиції щодо міжнародних та національних стандартів у справах, які стосуються ґендерно зумовленого насильства.

Аналіз судових рішень, винесених у період з січня 2018 року по липень 2020 року за територіальною належністю, виявляє, що найменша кількість рішень, винесених на 100 000 населення, є в Луганській області – лише 11 рішень (0,52 – на 100 000 осіб) та Донецькій області – 51 рішення (1,24 рішення на 100 000 осіб). Важливо зазначити, що обидва ці регіони знаходяться на сході країни і найбільше постраждали внаслідок конфлікту в Україні.

З іншого боку, у Києві, Житомирі та Херсоні кількість рішень, винесених на 100 000 населення, найбільша.

31. Структура ООН Жінки в рамках Програми ООН з відновлення та розбудови миру підвищує обізнаність про постраждалих від домашнього насильства та жінок, які перебувають під загрозою під час пандемії 2020 року.

32. Відповідно до даних управління соціального захисту населення у I кварталі 2020 року було зареєстровано 1069 випадків домашнього насильства у порівнянні з 748 випадків, зареєстрованих у I кварталі 2019 року в Луганській області, а в I кварталі 2020 року було зареєстровано 1970 випадків у порівнянні з 1 кварталом 2019 року, коли було зареєстровано 1196 випадків у Донецькій області.

ТАБЛИЦЯ 1

Кількість ухвалених рішень за період з січня 2018 року по липень 2020 року

Територіальна одиниця	Чисельність постійного населення на 1 червня 2020 року ³³	Кількість прийнятих рішень за період з січня 2018 року по липень 2020 року	Кількість рішень на 100 000 населення
Київ	2 923 706	155	5,30
Вінницька область	1 532 223	29	1,89
Волинська область	1 027 429	70	6,81
Дніпропетровська область	3 160 721	70	2,21
Донецька область	4 107 213	51	1,24
Житомирська область	1 204 421	72	5,98
Закарпатська область	1 249 860	36	2,88
Запорізька область	1 679 100	50	2,98
Івано-Франківська область	1 362 640	26	1,91
Київська область	1 776 112	76	4,28
Кіровоградська область	921 827	18	1,95
Луганська область	2 126 191	11	0,52
Львівська область	2 488 363	89	3,58
Миколаївська область	1 114 942	33	2,96
Одеська область	2 362 698	115	4,87
Полтавська область	1 373 527	58	4,22
Рівненська область	1 150 206	41	3,56
Сумська область	1 060 823	17	1,60
Тернопільська область	1 032 630	37	3,58
Харківська область	2 633 865	78	2,96
Херсонська область	1 022 424	52	5,09
Хмельницька область	1 247 634	44	3,53
Черкаська область	1 183 219	22	1,86
Чернівецька область	896 690	33	3,68
Чернігівська область	977 657	18	1,84

33. За даними Державної служби статистики України, <http://www.ukrstat.gov.ua>

5. АНАЛІЗ СУДОВИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ ПРО ВИДАЧУ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ПРИПИСІВ СТОСОВНО КРИВДНИКІВ НА ТЕРИТОРІЇ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

1. Кількісний огляд рішень

Протягом січня 2018 року – липня 2020 року судами першої інстанції в Донецькій області було ухвалено лише 51 рішення у справах про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників. Із загальної кількості рішень 49% було ухвалено за перші 6 місяців 2020 року у порівнянні з 47%, винесеними протягом усього 2019 року.

Таке збільшення кількості заяв про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників можна пояснити ескалацією домашнього насильства, що пов'язано з введенням карантинних заходів навесні 2020 року та з реагуванням на пандемію COVID-19³⁴, а також спричинене підвищенням обізнаності населення про доступні заходи захисту для постраждалих від домашнього насильства та зусилля з розбудови спроможності суб'єктів правосуддя щодо законодавства про ґендерне насильство, які проводилися протягом останніх років^{35,36}.

2. За результатами розгляду заяви

З 51 рішення, ухвалених у справах щодо видачі обмежувальних приписів стосовно кривдників у Донецькій області, 78% були повністю (31%) або частково задоволені (47%).

РИСУНОК 5

Розподіл рішень, прийнятих судами, в розрізі років (2018, 2019 та 6 місяців 2020)

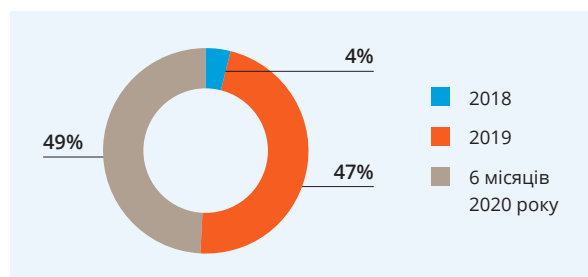
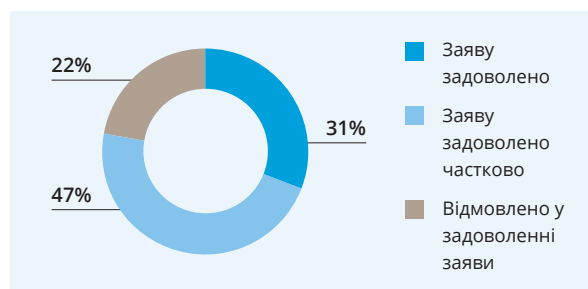

РИСУНОК 6

Розподіл рішень, прийнятих судами за результатом розгляду справи

34. За даними Департаменту соціального захисту населення Донецької ОДА в 1 кварталі 2020 року було зареєстровано 1970 випадків, пов'язаних з домашнім насильством. Для порівняння, у 1 кварталі 2019 року було зареєстровано 1196 таких випадків.

35. Тренінги для суддів щодо розгляду справ, пов'язаних з домашнім насильством: <http://nsj.gov.ua/ua/news/standartizovani-vimogi-do-pidgotovki-ta-provedennya-seminariv-praktikumiv/>

36. Тренінги для співробітників Національної поліції України Донецької та Луганської областей з питань законодавства у сфері запобігання та протидії ґендерно зумовленому насильству, проведені за підтримки структури ООН Жінки в Україні у 2019 році, <https://dduvs.in.ua/2019/10/18/gendernij-rivnosti-but-y-dduvs-pravoohorontsiv-ychat-protydiyaty-genderno-zumovlenomu-i-domashnomu-nasystvu/>

Із загальної кількості 51 рішення, які були ухвалені у справах щодо видачі обмежувальних приписів стосовно кривдників у Донецькій області, у 11 було відмовлено в задоволенні заяви. У 5 із цих справ заяви були відхилені на підставі того факту, що суди не знайшли доказів домашнього насильства, визнавши натомість існування суперечки між батьками дитини щодо виховання дитини, включаючи зобов'язання щодо аліментів^{37,38,39,40}.

У решті 6 відхилених заявах судді часто обґрунтовують своє рішення тим фактом, що надано недостатньо доказів, які підтверджують необхідність захисту заявника від кривдника. Наприклад, у деяких випадках, навіть незважаючи на те, що потерпіла особа представила доказ раніше виданого термінового заборонного припису стосовно кривдника або адміністративний протокол про вчинення домашнього насильства, складений на підставі ст. 173-2 Кодексу про адміністративні правопорушення України, суд все-таки визнав ці докази недостатніми для видачі обмежувального припису стосовно кривдника. Отже, у деяких випадках суди не трактують докази наявності випадків вчинення домашнього насильства у минулому як ризик повторення насильства.

Також практика показує, що судді не видають обмежувальні приписи стосовно кривдника на основі єдиної заяви постраждалої, хоча **стаття 350-4 Цивільного процесуального кодексу України передбачає, що заявник повинен зазначити у своїй заяві до суду «обставини, що свідчать про необхідність видачі судом обмежувального припису, та докази, що їх підтверджують (за наявності)»**. Водночас, у цій самій статті передбачено, що **«У разі неможливості надати докази до заяви може бути додано клопотання про їх витребування»**.

Відповідно до статті 76 Цивільного процесуального кодексу України *«Доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.*

2. Ці дані встановлюються такими засобами:

- 1) письмовими, речовими і електронними доказами;*
- 2) висновками експертів;*
- 3) показаннями свідків»⁴¹.*

Тим не менш, Болгарія, наприклад, вважається країною з найкращою європейською практикою захисту постраждалих від домашнього насильства. Болгарське законодавство дозволяє подавати декілька документів як докази в суд, включаючи висновки лікарів або соціальних служб, але також чітко зазначає, що навіть якщо таких доказів немає, суд видає обмежувальний захисний припис, виходячи виключно із заяви постраждалої особи⁴². Ця юридична логіка базується на тому, що ґендерно зумовлене насильство щодо жінок, включаючи домашнє насильство, являє собою дискримінацію жінок⁴³, а у випадках дискримінації тягар доказування перекладається з позивача на відповідача, враховуючи, що у справах про дискримінацію, подібно до випадків домашнього насильства, заявник дуже часто не має можливості зібрати докази. Наприклад, у справах про трудову дискримінацію дуже часто працівники однієї організації не даватимуть свідчень проти свого роботодавця у справі про дискримінацію, побоюючись втратити роботу. Подібним чином, у справі про домашнє насильство через контрольовану поведінку кривдника постраждала особа часто не може зібрати докази, побоюючись, наприклад, помсти кривдника. Отже, у таких випадках тягар доказування покладається на відповідача, який повинен довести, що справи про дискримінацію не було.

37. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78182823>

38. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89770738>

39. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87403078>

40. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87918765>

41. Цивільний процесуальний кодекс України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6584>

42. Рада Європи, термінові заборонні приписи: стаття 52 Стамбульської конвенції, 2017 р.

43. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: «Визнаючи те, що насильство стосовно жінок є проявом історично нерівного співвідношення сил між жінками та чоловіками, яке призвело до домінування над жінками та дискримінації жінок чоловіками та до недопущення повноцінної емансипації жінок».

Під час проведення аналізу доказової бази у справах про видачу обмежувального припису стосовно кривдника було з'ясовано, що в більшості справ постраждалі повідомляли у своїх заявах про звернення до поліції (40%).

Крім того, проаналізовані випадки демонструють, що суди зазвичай враховують такі докази при винесенні рішення про задоволення або часткове задоволення заяви про видачу обмежувального припису:

- Копії постанов суду про притягнення кривдника до відповідальності за вчинення домашнього насильства – у 37% справ.
- Копії заяв до поліції – у 28% справ.
- Копії витягів з Єдиного реєстру досудових розслідувань про внесення відомостей про факт вчинення кримінального правопорушення по відношенню до заявника – у 28% справ⁴⁴.
- Попередньо видані органами Національної поліції України термінові заборонні приписи – у 22% справ.
- Копії медичних документів – у 20% справ.
- Копії попередньо складених протоколів про вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення 37 – у 15% справ⁴⁵.
- Пояснення свідків – 9% справ.
- Попередньо видані обмежувальні приписи стосовно кривдників – у 9% справ.

Окрім того, в деяких справах були розглянуті судами такі докази, як фото- та відеодокази, роздруківки повідомлень від кривдника, висновки соціальних служб та служб надання допомоги постраждалим від насильства, характеристики особи кривдника та постраждалої, видані різними структурами (за

місцем проживання, роботи, дільничим поліцейським тощо)

3. Статус заявника

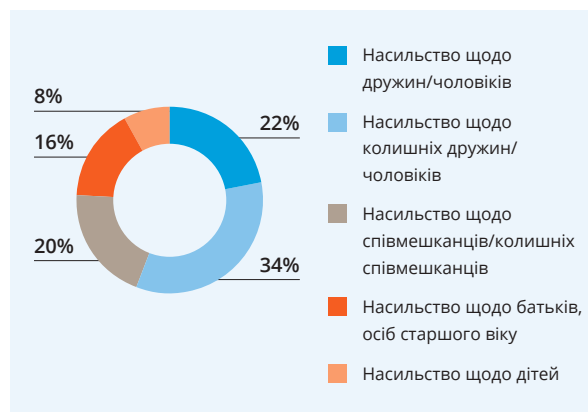
Аналіз рішень судів щодо видачі обмежувальних приписів стосовно кривдника, виданих у Донецькій області, показує, що більшість заяв (76%) були подані інтимними партнерами, а 22% заяв подали особи поточні партнери.

Аналіз рішень судів щодо видачі обмежувальних приписів стосовно кривдника показує, що більшість заявників – жінки (95%), а кривдниками переважно були чоловіки (95%).

Важливо зазначити, що хоча в багатьох із проаналізованих випадків діти були свідками домашнього насильства, і відповідно до національного законодавства діти, які є свідками/очевидцями домашнього насильства, вважаються постраждалими від домашнього насильства³⁸, але суди у своїх рішеннях не вказували дітей-свідків як постраждалих від домашнього насильства⁴⁶.

РИСУНОК 7

Зв'язок постраждалих від домашнього насильства, які звернулися до суду з заявою про видачу обмежувального припису, з кривдниками у Донецькій області

44. Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР) – автоматизована система електронної бази даних, відповідно до якої здійснюється збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних про кримінальні правопорушення та хід досудового розслідування у кримінальних провадженнях. ЄРДР запрацював одночасно з набранням чинності КПК — 20 листопада 2012 року. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

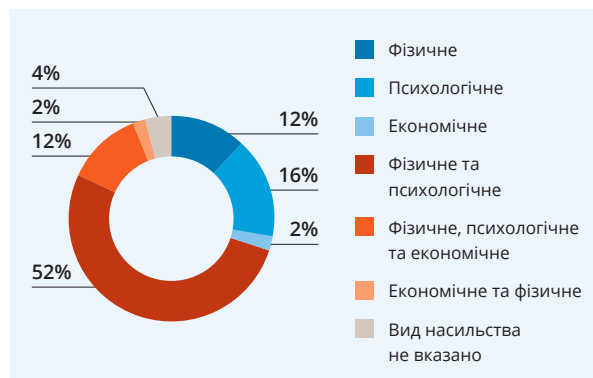
45. Стаття 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного наказу або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

46. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

4. Види насильства

В більшості проаналізованих випадків (52%) як фізичне, так і психологічне насильство було вказано як підставу для видачі обмежувального припису стосовно кривдника, у 16% випадків було вказано лише фізичне насильство, а в 12% – лише психологічне.

РИСУНОК 8
Види насильства

5. Строк дії обмежувального припису стосовно кривдника

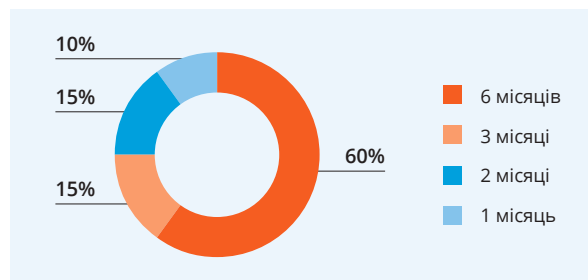
Відповідно до ст. 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» обмежувальний припис стосовно кривдника видається на строк від одного до шести місяців.

Аналіз судових рішень показав, що в більшості випадків (60%) суди першої інстанції Донецької області видають обмежувальний припис стосовно кривдника на максимально допустимий термін, а саме на 6 місяців. Водночас, 10% обмежувальних приписів стосовно кривдника було видано на мінімальний термін в 1 місяць.

У 5 випадках частково задоволених заяв суд зменшив термін дії обмежувального припису стосовно кривдника, якого вимагала постраждала особа, з 6 до 3 місяців⁴⁷, ще в 5 випадках тривалість обмежувального припису стосовно кривдника зменшилася до 2

місяців⁴⁸, а у 2 випадках до 1 місяця⁴⁹. Лише в одному випадку суд збільшив тривалість запитуваного обмежувального припису стосовно кривдника⁵⁰.

РИСУНОК 9
Розподіл рішень, прийнятих судами, за строком дії обмежувального припису

6. Заходи тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків, які застосовувалися судами Донецької області

У статті 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» сказано, що обмежувальним приписом визначаються один чи декілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього таких обов'язків:

- 1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою;
- 2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи;
- 3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною;
- 4) заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою;

47. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87840414>, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90621963>, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87095335>, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83155526>, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84858107>.

48. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79116371>, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82431465>, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86844227>, (у 20://Www.ly 200 за все) Суд.Губернатора.Уа/Відгук/88032493, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89195429>.

49. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81973075>, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89684287>

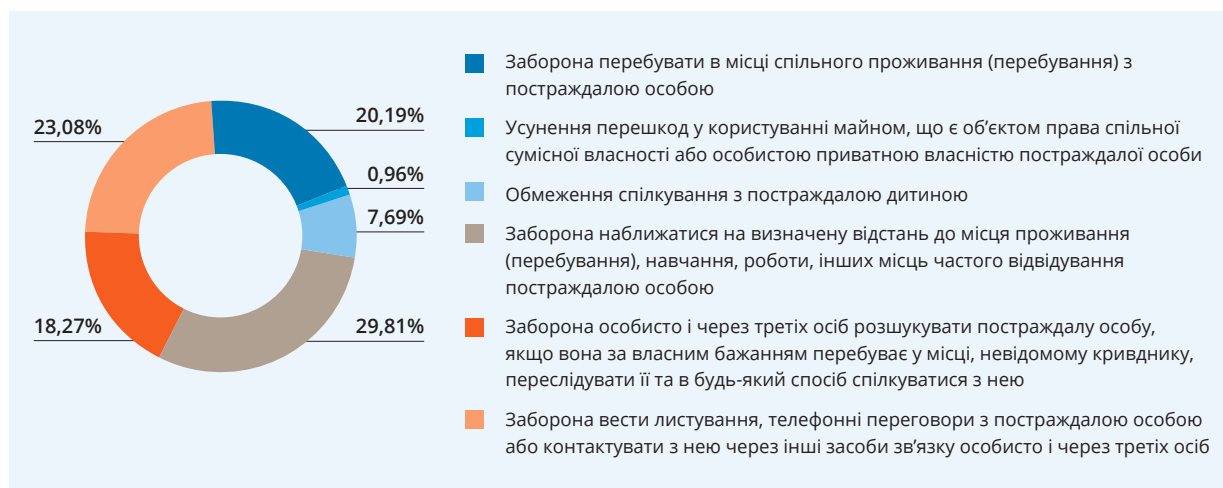
50. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82778165>

5) заборона особисто і через третіх осіб розшукати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею;

6) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

РИСУНОК 10

Розподіл рішень, прийнятих судами, за обмеженнями/зобов'язаннями, покладеними на кривдника

1 Заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою. Застосовано у 21 рішенні з 24 заяв, в яких дане обмеження було вказано у прохальній частині. У 87% від загальної кількості заяв із проханням про заборону перебувати в місці спільного проживання з постраждалою особою було визнано судами, як захід безпеки для постраждалих. **У 2 випадках суд обмежив перебування кривдника у місці проживання потерпілої особи лише певними приміщеннями квартири, хоча такий захід не забезпечує фактичну безпеку постраждалої особи, піддаючи постраждалу постійному ризику насильства.**

2 Усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи. Про цей захід просили у 3 заявах, і лише в одному випадку суд задовольнив таке прохання.

3 Обмеження спілкування з постраждалою дитиною. Цей захід просили у 10 заявах до суду, а суди задовольнили його у 8 рішеннях. У всіх 8 випадках заяву подавала мати дитини проти батька дитини.

4 Заборона наблизитися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою. Прохання про надання цього заходу було задоволено у 31 рішенні із 36 рішень, у яких заявники вимагали цього заходу. Цей захід вказується у більшості заяв, поданих у Донецькій області, і в більшості випадків (86%) судді задовольняють цей захід.

5 Заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею. Цей захід було призначено у 19 випадках із 26 поданих заяв, що вимагали цього заходу.

6 Заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб. Цей захід було застосовано у 24 випадках із 30 заяв, без конкретних роз'яснень щодо засобів, які забороняється використовувати кривднику для спілкування з постраждалою.

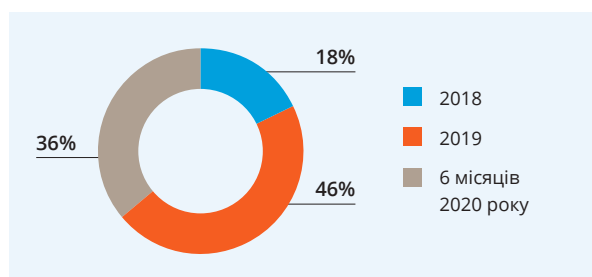
6. АНАЛІЗ СУДОВИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ ПРО ВИДАЧУ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ПРИПИСІВ СТОСОВНО КРИВДНИКІВ НА ТЕРИТОРІЇ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

1. Кількісний огляд рішень

Протягом періоду з січня 2018 року по липень 2020 року судами першої інстанції Луганської області було ухвалено лише 11 рішень за заявами про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників. Із загальної кількості рішень 46% було винесено за весь 2019 рік, а 36% – за перші 6 місяців 2020 року, що свідчить про позитивну динаміку подання заяв у 2020 році в порівнянні з попередніми роками.

РИСУНОК 11

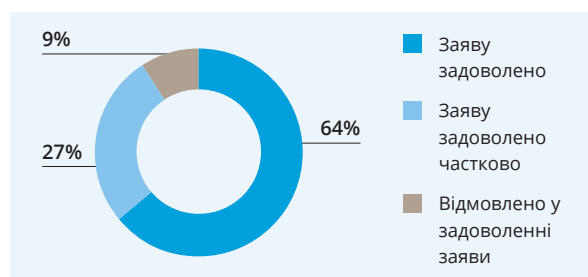
Розподіл рішень, прийнятих судами, в розрізі років (2018, 2019 та 6 місяців 2020)

про склад сім'ї та реєстрацію мешканців будинку, терміновий захисний наказ. Оцінюючи докази, суд вказав, що мати заявника була зареєстрована і проживала в спірному будинку, а також що не було жодних доказів того, що заявниця зверталася до суду з вимогою про виселення її матері, і також судом було вказано, що факт домашнього насильства не був доведений заявницею.

РИСУНОК 12

Розподіл рішень, прийнятих судами за результатом розгляду справи

2. За результатами розгляду заяви

Із загального числа – 11 рішень у справах про видачу обмежувального припису стосовно кривдника 91% були повністю (64%) або частково задоволені (27%).

В єдиній відхиленій заяві з 11 поданих на Луганщині справа стосувалася суперечки між матір'ю та дочкою про право користування будинком. Заявниця просила суд надати ключі від будинку, який їй належить, для ремонту та благоустрою будинку. Доказами у справі були документи про право власності, довідка

В ході проведення аналізу доказової бази у справах про видачу обмежувального припису стосовно кривдника судами Луганської області було з'ясовано, що в більшості справ постраждалі повідомляли у своїх заявах про звернення до поліції (54%).

При ухваленні судами рішення про задоволення або часткове задоволення заяви про видачу обмежувального припису стосовно кривдника були враховані наступні докази:

- Копії заяв до поліції у 54% справ.
- Копії витягів з Єдиного реєстру досудових розслідувань про внесення відомостей стосовно факту вчинення кримінального правопорушення щодо заявника у – 54% справ⁵¹.
- Попередньо видані органами Національної поліції України термінові заборонні приписи – у 36% справ.
- Копії постанов суду про притягнення кривдника до відповідальності за вчинення домашнього насильства – у 27% справ.
- Висновки соціальних служб та служб надання допомоги постраждалим від насильства – у 9% справ.
- Копії медичних документів – у 10% справ.
- Висновки психологів – у 9% справ.
- Вироки судів про притягнення кривдника до кримінальної відповідальності за фактом нанесення тілесних ушкоджень, вчинення домашнього насильства тощо – у 9% справ⁵².

Окрім того, в деяких справах використовувалися такі докази як роздруківки повідомлень від кривдника, попередньо виданий обмежувальний припис стосовно кривдника.

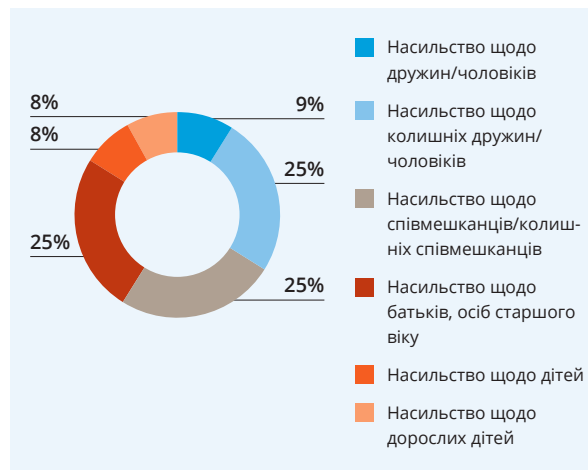
3. Статус заявника

Аналіз рішень судів Луганської області у справах про видачу судами обмежувального припису стосовно кривдника показує, що всі 11 заяв до суду подали жінки (100%), і в 82% випадків кривдниками були чоловіки, тоді як у 12% випадків кривдниками були жінки.

У 50% випадків заяви були подані щодо чоловіків (25%) або колишніх чоловіків (25%), ще 25% заяв було подано до нинішніх або колишніх співмешканців.

РИСУНОК 13

Зв'язок постраждалих від домашнього насильства, які звернулися до суду з заявою про видачу обмежувального припису, з кривдниками у Луганській області

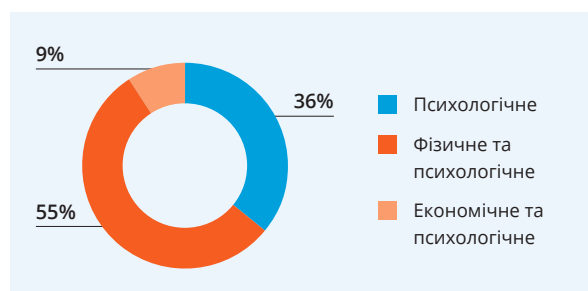

4. Вид насильства

У 55% заяв підставами, вказаними заявником для видачі обмежувального припису стосовно кривдника, були як фізичне, так і психологічне насильство, у 36% – лише психологічне насильство, і лише в 9% постраждалі вказували як психологічне, так і економічне насильство.

РИСУНОК 14

Види насильства

51. Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР) – автоматизована система електронної бази даних, відповідно до якої здійснюється збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних про кримінальні правопорушення та хід досудового розслідування у кримінальних провадженнях. ЄРДР запрацював одночасно з набранням чинності КПК — 20 листопада 2012 року. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

52. За систематичне вчинення умисного домашнього насильства передбачена кримінальна відповідальність, стаття 126-1 КК України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

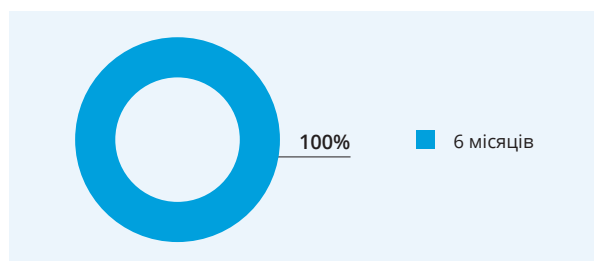
5. Строк дії обмежувального припису стосовно кривдника

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» обмежувальний припис стосовно кривдника видається на строк від одного до шести місяців.

Усі судові рішення про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдника, видані в Луганській області, мали максимальний строк дії – 6 місяців.

РИСУНОК 15

Розподіл рішень, прийнятих судами, за строком дії обмежувального припису

6. Заходи тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків, які застосовувалися судами

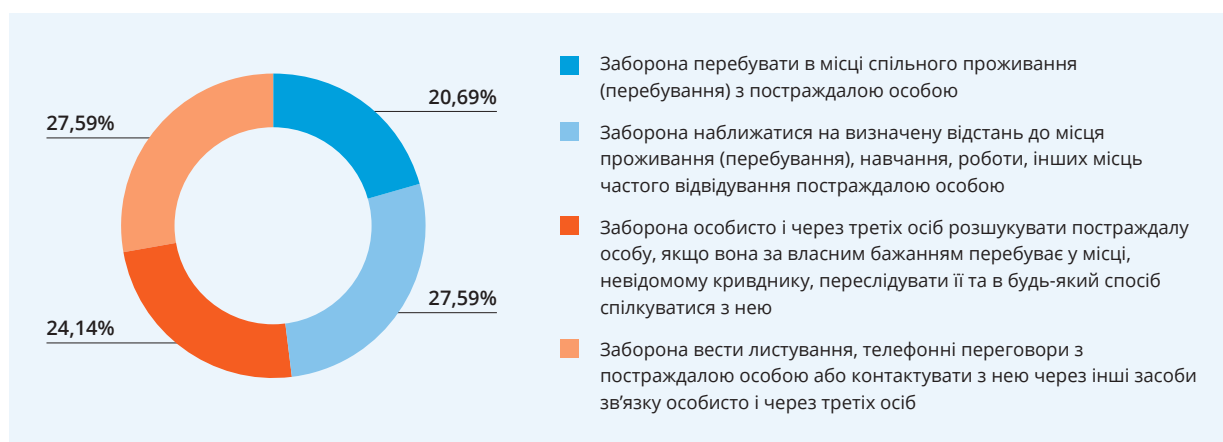
У статті 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» сказано, що

обмежувальним приписом визначаються один чи декілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього таких обов'язків:

- 1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою;
- 2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи;
- 3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною;
- 4) заборона наблизитися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою;
- 5) заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею;
- 6) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

РИСУНОК 16

Розподіл рішень, прийнятих судами, за обмеженнями/зобов'язаннями, покладеними на кривдника

За результатами проведеного аналізу судових рішень стосовно розподілу заходів щодо обмежень/зобов'язань, які були покладені на кривдника у Луганській області:

1 **Заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою.**

Цей захід було задоволено у 6 рішеннях із 6 поданих заяв, які містили прохання про застосування цього виду обмеження/зобов'язання.

2 **Усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи.** Цей захід було вказано в одній заяві про видачу обмежувального припису стосовно кривдника, але суд відхилив це прохання.

3 **Заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою.** Даний захід було передбачено у 8 рішеннях суду із 8 заяв, поданих із проханням заборонити кривднику підходити та/або наближатись на певну відстань до місця проживання (або перебування) постраждалої особи або часто відвідуваних місць.

4 **Заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею.** Цей захід було застосовано у 7 рішеннях суду із 7 поданих заяв, що вимагають цього заходу.

5 **Заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.** Цей захід було задоволено у 8 судових рішеннях за 8 заявами, які містили таке прохання про заборону контактувати з постраждалою особою.

7. ВИСНОВКИ

Результати «Оцінки судових рішень у справах про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників» свідчать про відсутність єдиного застосування національних та міжнародних стандартів під час розгляду судами справ про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників.

Результати проведеної оцінки призводять до наступних висновків:

1 Кількість виданих судами обмежувальних приписів стосовно кривдників все ще залишається дуже низькою в порівнянні з масштабами домашнього насильства в Україні. Зокрема, Донецька та Луганська області мають найменшу кількість судових рішень у справах про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників, виданих за період оцінки (Донецька область – 51, Луганська область – 11). Водночас кількість заяв поступово зростає з моменту запровадження в українському законодавстві обмежувальних приписів стосовно кривдників.

2 Позитивна тенденція спостерігається щодо рівня задоволення заяв про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників – 62,12 % були задоволені повністю або частково.

3 Оцінка судових рішень у справах про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників в Донецькій та Луганській областях показує, що більшість заявників, які зверталися до суду з заявами про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників, були жінками (95% у Донецькій області та 100% у Луганській області), а в більшості випадків кривдниками були чоловіки (95% у Донецькій області та 82% у Луганській області).

4 У 56% для Донецької області та 52% для Луганської області проаналізованих справ заяви про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників були подані або одним з подружжя, або з колишнього подружжя.

5 Незважаючи на те, що в багатьох проаналізованих випадках діти були свідками домашнього насильства і згідно з національним законодавством діти-свідки домашнього насильства

вважаються постраждалими від насильства, суди не розглядали дітей-свідків як постраждалих від домашнього насильства.

6 У більшості проаналізованих випадків (52% для Донецької області та 55% для Луганської області) вчинення як фізичного, так і психологічного насильства було вказано як підставу для видачі обмежувального припису стосовно кривдників.

7 Високий тягар доказування у справах про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників покладається на заявників (постраждалу від домашнього насильства особу). Статтею 350-4 Цивільного процесуального кодексу України передбачено, що заявник повинен зазначити у своїй заяві до суду *«обставини, що свідчать про необхідність видачі судом обмежувального припису, та докази, що їх підтверджують (за наявності)»*. При цьому ця ж стаття передбачає, що *«У разі неможливості надати докази до заяви може бути додано клопотання про їх витребування»*. Тим не менш, проведена оцінка показує, що судді не видають обмежувальних приписів стосовно кривдника за наявності тільки єдиної заяви постраждалої особи про вчинення відносно неї акту домашнього насильства. А в деяких випадках навіть коли постраждала особа пред'являє доказ раніше виданого термінового заборонного припису або адміністративного протоколу про адміністративне правопорушення, передбаченого ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування) суд все-таки визнавав ці докази недостатніми для видачі обмежувального припису стосовно кривдника. Отже, в деяких випадках суди не тлумачать докази, що свідчать про вчинення кривдником домашнього насильства у минулому, як ризик повторення насильства.

Хоча Цивільний процесуальний кодекс передбачає, що застосування обмежувального припису стосовно кривдника не залежить від порушення будь-яких адміністративних або кримінальних

проваджень, суди значною мірою покладаються на докази, що підтверджують наявність інших проваджень або кримінальних розслідувань щодо правопорушника.

8 Аналіз судових рішень показав, що в більшості випадків (60% для Донецької області та 100% для Луганської області) суди надають обмежувальні приписи стосовно кривдника на максимальний термін, а саме на 6 місяців.

9 Найчастіше суди у разі видачі обмежувальних приписів стосовно кривдника застосовують заходи, спрямовані на заборону наблизитися на визначену відстань до постраждалої особи, контактувати з нею у будь-який спосіб та заборону перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою. При цьому в двох із

проаналізованих випадків суд лише обмежив перебування кривдника за місцем проживання постраждалої особи певними приміщеннями квартири, хоча такий захід не забезпечує фактичну безпеку постраждалої особи, піддаючи постраждалу особу постійному ризику насильства.

10 Деякі з судових рішень у справах про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників, оприлюднені у Єдиному державному реєстрі судових рішень, містять інформацію та персональні дані, які дозволяють ідентифікувати постраждалу особу, зокрема вказана її домашня адреса; назва навчального закладу, де вона вчиться; вказана адреса місць для постраждалих (притулків); номери особистих телефонів та інші особисті дані.

8. РЕКОМЕНДАЦІЇ

Врахування та подальше виконання наступних рекомендацій, адресованих учасникам сектору юстиції, які беруть участь у розгляді справ про домашнє насильство, має важливе значення для забезпечення ефективної системи захисту постраждалих від домашнього насильства:

1 Розширення правової обізнаності постраждалих від домашнього насильства та посилення їхніх юридичних прав. Для збільшення кількості виданих судами обмежувальних приписів стосовно кривдників існує необхідність законодавчого розширення прав і можливостей постраждалих від домашнього насильства та інформування їх про право звертатися до суду з заявою про видачу обмежувального припису стосовно кривдника. Крім того, працівники поліції мають інформувати постраждалих про можливість звернення до суду з заявою про видачу обмежувального припису стосовно кривдника, особливо під час дії термінового заборонного припису, виданого поліцією, який забезпечив би достатньо часу постраждалій особі для забезпечення її безпеки на більш тривалий термін. Працівники поліції також повинні інформувати постраждалих про наявність права на отримання безоплатної правової допомоги для постраждалих від домашнього насильства та інших спеціалізованих служб з метою забезпечення ефективного захисту в системі правосуддя.

2 Забезпечити постійний розвиток спроможності суддів. Судді повинні мати доступ до навчання для підтримки та оновлення своїх знань про процес видачі обмежувальних приписів, а також широкий спектр інформації для надання відповідної допомоги⁵³. Особлива увага має бути зосереджена на освітленні тягаря доказування, покладеного на постраждалих від домашнього насильства, та визнанні дітей, що стали свідками

домашнього насильства, постраждалими від домашнього насильства⁵⁴.

3 Розробити рекомендації для суддів щодо розгляду справ про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників. На основі оцінки судової практики, що стосується розгляду справ про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників, спеціалізовані судові органи мають розробити рекомендації для суддів щодо забезпечення однакового застосування законодавства у цій галузі відповідно до національних та міжнародних стандартів.

4 Забезпечити координацію та взаємодію фахівців, відповідальних за захист постраждалих від домашнього насильства. Спеціалісти, які працюють у сфері запобігання та протидії ґендерно зумовленому насильству, повинні бути пов'язані один з одним, щоб система в цілому була ефективною. Стандартизовані політики мають скеровувати виконання обмежувальних приписів, щоб заходи реагування та їх виконання було послідовним і передбачуваним⁵⁵.

5 Запровадити обов'язковий інструмент оцінки ризиків для судів, який буде використовуватися при розгляді справ про домашнє насильство. Безпека постраждалих осіб вимагає постійної оцінки ризику, тримання під вартою, відвідування та підтримки, а також послідовного виконання обмежувальних приписів⁵⁶. З цієї причини існує необхідність розробки обов'язкового інструменту оцінки ризиків, який буде використовуватися судом при вирішенні справ про видачу обмежувальних приписів стосовно кривдників.

6 Забезпечити захист персональних даних постраждалих від домашнього насильства.

53. Програма правосуддя по відношенню до жінок, які зазнали побиття, проведення оцінки найкращої практики в рамках системи судових наказів щодо цивільного захисту, 2012 рік

54. Там само.

55. Там само.

56. Там само.

ОРГАНІЗАЦІЯ
ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ
УКРАЇНА

.....

Програму ООН із відновлення та розбудови миру реалізують чотири агенції ООН: Програма розвитку ООН (ПРООН), Структура ООН з питань ґендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки), Фонд ООН у галузі народонаселення (ЮНФПА), Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО).

Програму підтримують тринадцять міжнародних партнерів: Європейський Союз, Європейський інвестиційний банк та уряди Канади, Данії, Японії, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Польщі, США, Швеції, Швейцарії та Великої Британії.

ООН Жінки в Україні

вул. Еспланадна, 20,

Київ, 01023 Україна

<http://ukraine.unwomen.org>

www.facebook.com/unwomenukraine

www.twitter.com/unwomenukraine